

İngilis dilində kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirilməsinin metod və üsulları

Ofelya Əlikram qızı Mircavadlı

BQU-nun baş müəllim

E-mail: ofa.mircavadli@bk.ru

Rəyçilər: filol.ü.e.d., prof. Ç.M. Qaraşarlı,
filol.ü.f.d., dos. K.A. Cəfərova

Açar sözlər: kommunikasiya, şifahi nitq, danışmaq, dinləmə, yazılı nitq

Ключевые слова: общение, устная речь, беседа, аудирование, письменная речь

Key words: communication, oral speech, conversation, listening, written speech

Bir dilin ən əsas xüsusiyyəti kommunikasiya vasitəsi olmasıdır. Kommunikasiya qurmağın iki yolu var: yazılı və şifahi. Yeni bir dil öyrənərkən insanların adətən daha çox çətinlik çəkdiyi şifahi kommunikasiya olur, yəni şifahi nitq. Şifahi nitq isə danışmaq və dinləmədən ibarətdir. Bu iki qabiliyyətin hansının daha tez mənimsənilməsi insandan-insana dəyişir. Ancaq hər ikisini öyrənmək üçün effektiv üsullar mövcuddur.

Bəs xarici dildə şifahi nitqi necə inkişaf etdirməli? Şifahi nitq kommunikativ metodun ən çox tələffüz və lüğət bazasını özündə əks etdirən kompetensiyalarından biridir. Eyni zamanda tədrisi ən çətin olan kompetensiyadır. Xarici dildə danışmaq üçün vaxt lazımdır. Bu çox zaman məyusluq yaradır. Dil öyrənərkən şifahi nitqdə çox çətinliklərə rast gəlinir. Bu ana dili ilə xarici dilin strukturu arasında olan fərqlə bağlıdır. Xarici dildə danışmadan əvvəl mükəmməl cümlə qurmaq üçün uzun-uzadı düşünməyə gərək yoxdur, vacib olan ünsiyyət qurmaqdır. Yəni başa düşülmək və fikirlərini bölüşərək mübadilə aparmaqdır. Çox vaxt ən böyük problem özünə olan inamın çatışmazlığıdır. Tələbədə özünə inam yaratmaq müəllimin əsas vəzifəsidir. O, hər bir tələbəyə fərdi yanaşmalı onları diqqətlə və inamla dinləməlidir. Həmçinin müəllimin səs tempi və baxışları da önəmlidir. Xarici dildə şifahi nitqi inkişaf etdirmək üçün bir çox üsullar və metodlar mövcuddur. Hər şeydən əvvəl tələbələr müntəzəm olaraq öyrəndikləri dildə danışmalıdırlar. Şifahi nitq zamanı yavaş danışmaq, fasilə etmək, sözlərə uyğun jestlərdən istifadə etmək və gülümsəmək lazımdır. Bu tryuklar tələbələrə demək istədiklərini fikirləşməyə vaxt qazandırır. Tələbələrə aşılmalıdır ki, danışmaq üçün yaxşı olmağı gözləmək lazım deyil. Müntəzəm olaraq danışılarsa yaxşı nəticə əldə etmək olar. Utancaqlıq dil öyrəncilərinin birinci düşmənidir. Bəs utancaqlığı necə dəf etməli? Bunun üçün başqaları ilə həmin dildə danışmadan əvvəl məşq etmək olar. Tək olanda danışmaq, səsini diktafona yazmaq və özünü dinləmək lazımdır. Digər maraqlı bir çalışma isə xarici dildə hər hansı bir mətni ucadan oxumaqdır. Bu həm danışmaq orqanları üçün gimnastikadır, həm də ucadan oxu sözlərin yaddaşda möhkəmlənməsinə kömək edir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz bu iki üsul (çalışma) ilə publika içərisində danışarkən yaranan qorxunu idarə etməyi öyrənmək olar (1, s. 30).

Hansı dildə dinləmə bacarığını (listenin skills) özünüzdə formalaşdırmaq istəyirsinizsə birinci etməli olduğunuz o dildə dinləməkdir. Ancaq nə dinləməlisiniz? Bu barədə ən çox edilən səhv seçilən materialın (video, serial, film, səs qeydi, TV şousu və s.) şəxsin maraqlarına uyğun olmamasıdır. Bizə maraqlı olmayan bir mövzunu bildiyimiz dildə belə dinləmərik, nəinki tam bilmədiyimiz dildə. Nə dinləyirsinizsə dinləyin, ən əsası mövzunun sizin maraqlarınıza uyğun olmasıdır. Lakin sadəcə eyni mövzuları əhatə edən materialları da seçməyin. Çalışın

müəyyən qədər fərqli mövzular olsun.

İkinci nüans isə dinlədiyiniz ya izlədiyiniz materiala öz ana dilinizdə, ya da yaxşı bildiyiniz başqa dildəki altyazı ilə deyil, məhz öyrənmək istədiyiniz dildəki altyazı ilə baxın. Vacib məqamlardan biri də seçdiyiniz materialın diktoru və ya səsləndiricisidir. Adətən öyrənmək istədiyiniz dilin daşıyıcılarını (ing. native) dinləməyə çalışın. İlk başda dil daşıyıcılarına qulaq asmaq sizə çətin gələ bilər, lakin motivasiyadan düşməyin. Çətin olmağı normaldır, çünki “native”lər sürətli danışır və sözləri assimilyasiya edərək tələffüz edir. Nəzərə alın ki, sonra real bir dil daşıyıcısı ilə söhbət etməli olsanız, o zaman altyazı olmayacaq. Hətta dil daşıyıcılarını kifayət qədər dinləyib, onların danışığını mənimsədikdən sonra digər ləhcələrə də keçə bilərsiniz. Beləliklə, yavaş-yavaş qulağınız bütün ləhcələrə, səslərə aşına olacaq. Onu da qeyd edim ki, əgər dinləmə zamanı davamlı cümlələri tərcümə etməyə və ya qrammatik analiz etməyə çalışırsınızsa, bunun sizin dinləmə bacarığınıza təsiri olmayacaq. Çünki fokuslandığınız nə danışıldığı yox, necə danışıldığı olacaq. Bunu etməyin, sadəcə dinləyin.

Digər üsul isə dinləmə edəcəyiniz mövzu barədə özünüzdə müəyyən qədər söz bazası formalaşdırır. Yəni eşitmə ehtimalınız yüksək olan sözlərə əvvəlcədən nəzər salın. Beləliklə, həm nə dinlədiyinizi daha rahat başa düşə biləcəksiniz, həm də sözləri aktiv yaddaşıma yerləşdirəcəksiniz.

Digər üsullardan biri isə sosial şəbəkələrdəki dil öyrədən qruplara qoşulmaqdır. İngilis dili bir çox qruplar mövcuddur ki, bu qruplara dünyanın dörd bir yanından ingiliscə danışanlar qoşulur. Onlarla söhbət etmək, öz maraq dairəsinə uyğun fikirlər paylaşmaq tələbələrin həm şifahi, həm də yazılı nitqinin inkişafında çox təsirli olacaqdır.

Şifahi nitq bacarıqlarını formalaşdıran kommunikativ metodlar. Danışiq zamanı kommunikativ fəaliyyətlərin real məqsədləri xarici dildə dinləyib – anlama, danışma, oxu və yazı bacarıqlarının formalaşmasına diqqəti yönəldərək, məlumat əldə etmək, nitq baryerlərini aşmaq, özünü təqdim etmə bacarıqları qazanmaq, mədəniyyətləri öyrənmək və cəmiyyətin fəal üzvü olmaqdır. Bu fəaliyyətlərə müxtəlif metodlar məcmusu, yanaşmalar, üsul və vasitələr, nitq modelləri, şifahi və yazılı kommunikativ nitq çalışmaları daxildir. Ən son nümunəvi kommunikativ metodlara “Tapşırıqlı təlim metodu” (TBL), TPR - Fiziki hərəkətlərə cavab (Total Physical Response), Çevik dəyişmə metodu (Flipped Learning), İnformasiya boşluqları (Information Gap), kompüter əsaslı dilin öyrənilməsi (CALL), mətnlərin dialoqlaşdırılması, oyunlar, komandalarda müzakirə, layihə əsaslı təlim (Project based learning) və s. daxildir. Danışiq zamanı kommunikativ vərdişlərin hansı komponentlərdən ibarət olmasını bilmək təlimdə çox vacib şərtlərdir. Bu şərtlərə məlumatı ötürən və qəbul edən arasında olan prosesin müxtəlif metodlarla tədris olunması daxildir ki, bu mexanizmlərə yazılı və danışılan sözlər, qeyri-verbal hərəkətlər və s. daxildir. (2, s.140)

Yazılı nitq. Yazı bir ömür boyu vacib sayılan bacarıqdır. Bu zaman materiallar elə seçilməlidir ki, tədris üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olsun.

Beləliklə, yazı cavabdır. Biz yazırıq, çünki nəyə cavab reaksiyası veririk. Yazı xüsusi kontekstlər üçün vacib sayılan prosesdir. Biz yazırıq, çünki bunu istəyirik və ehtiyac duyuruq. Yazı yazıçıdan oxucunun gözləntilərini nəzərə almağı tələb edir. Yazı seçim etməyi tələb edir. Biz tələbələrimizə ideyanı seçərkən kömək etməliyik [3, s. 219-244].

Buraya aşağıdakılar daxildir:

1. Beyin həmləsi (brainstorming).

Bəzi tələbələrin düşüncəsi təşkil olunmamış vəziyyətdədir. Biz onlara daha dərin düşünmək üçün şərait və imkanlar yaratmalıyıq.

2. Free-writing.

Bu zaman saat, yəni vaxt vacib sayılır. Bundan başqa, mövzu, ideya, sual seçmək də şərt-dir. Bütün bunlar spesifik detallar hesab olunur. Bu zaman 7-10 dəq dayanmadan mövzuya fokuslanmaq lazımdır. Qrammatika, punktuasiya və s. çox fikir vermək məqsəduyğun deyil. Əsas məsələ mövzunu əhatə etməkdir. Baxmayaraq, bunu bir qədər səliqəsiz proses hesab edirlər.

3. Clustering/webbing.

Bu zaman sürət və keyfiyyət vacib sayılır. Söz və ifadələrdən istifadə edərkən saymaq deyil, səhifəyə köçürmək lazımdır.

4. Listing.

Mövzu ilə əlaqədar bütün ideyaları siyahıya almaq vacibdir.

5. Cubing.

Bu texnika yazan şəxsə mövzuya altı müxtəlif nöqteyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir.

Məqalənin aktuallığı. İngilis dilinin şifahi və yazılı nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində istifadə oluna biləcək metod və üsulların müəyyənləşdirilməsinə yönəldilmişdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik İngilis dilində şifahi və yazılı nitq bacarıqlarının sistemli şəkildə formalaşdırılmasının araşdırılmasından ibarətdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə təqdim olunmuş müddəalar ümumtəhsil səviyyəsində ingilis dilinin tədrisinin şifahi və yazılı nitq bacarıqlarının əldə olunmasını əhatə edir. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. İsmayılova D. Everyday dialogues. Bakı: Mütərcim, 2001.
2. Alderson J.C. and Waters A. A course in testing and evaluation for ESP teachers // Lancaster Practical Papers in English Language Education, 1983, vol.5, Pergamon, pp.234-345
3. Belmechri F., Hummel K. Orientations and Motivation in the Acquisition of English as a Second Language Among High School Students in Quebec City // Language Learning, vol.48, Issue 2, 2013, pp.219- 244

О.А. Мирджавдлы

Развитие коммуникативных навыков на английском языке методы и приемы

Резюме

В исследовательской работе представлены различные методы развития коммуникативных умений в развитии устной речи. Цель данного исследования проанализировать аспекты навыков говорения и аудирования. В этой статье были представлены различные типы техник, направленные на применение аудирования и говорения в аудитории.

O.A. Mirdjavadli

Development of communicative skills in English methods and techniques

Summary

The research work presents different methods of communicative skills in developing oral speech. The purpose of this study to analyze aspects of speaking and listening skills. Different types of techniques have been presented in this article focusing applying listening and speaking activities in the auditorium.

Redaksiyaya daxil olub: 11.04.2022